A FÁK MINDENEKELŐTT

Az Alsótekeresi Faiskola Kft. megtartotta őszi szezonnyitó rendezvényét. A városi zöldfelületek jövője kapcsán ezúttal a klímarezisztens díszfákra irányították a figyelmet.

Mielőtt bemutatta a faiskola több mint harmincéves munkáját, *Barabits Elemér* ügyvezető igazgató felkérte a Magyar Fa-ápolók Egyesületének elnökét, *Lukács Zoltánt* a klímarezisztencia fontosságának méltatására.

HIÁNYZIK AZ ORSZÁGOS FELMÉRÉS

Mindenki érzékeli az időjárás változását, és azt is, hogy ez komoly kihívás elé állítja a fákat. Arról azonban nincsenek pontos adataink, hogy mely fafajok viselik jól a megváltozott körülményeket, és melyek nem. Saját településéről mindenkinek vannak tapasztalatai, de országos szintű, megbízható felmérés nem áll rendelkezésre, hívta fel a figyelmet Lukács Zoltán, hozzátéve, hogy ez más országokban nem így van. A német önkormányzati főkertészek szövetsége például már régen kiépítette az adatgyűjtő megfigyelőhálózatát, és Angliában is készítenek felmérést a brit városi fák állapotáról, amit időnként megismételnek. E téren jelentős lemaradásban vagyunk.

A hazai zöldfelület-gazdálkodásban dolgozók egyedül a faiskolától tudnak tájékozódni. Lukács Zoltán ezért különösen fontosnak tartja, hogy a faiskolák megosszák tapasztalataikat a közterületeken dolgozó szakemberekkel. Ezek a tapasztalatok nem feltétlenül egyeznek a terepen szerzett benyomásokkal, de ennél pontosabb kép nem áll rendelkezésre.

AKÁR KEDVEZŐ FORDULAT IS JÖHET

Az Alsótekeresi az ország egyik legnagyobb és legrégebbi faiskolája. Jelenlegi szervezeti formájában 35 éve működik, és a mostani helyén már több mint száz éve szaporítanak növényeket. Ebben a szakmában minden év újabb értékes tudást hoz. A növényeket jól ismerő szakember a legapróbb jelekből is képes felismerni tulajdonságaikat; az így felhalmozott tapasztalat felbecsülhetetlen. Ilyen kivételes tudással rendelkezett *Márk Gergely* és *Kováts Zoltán* is, mondta Barabits

1

FOTÓ: MERÉNYI ALEXANDRA

Elemér, majd megemlítette, hogy *Probocskai Endre* professzor *Faiskola* című könyve számos, Alsótekeresre vonatkozó adatot közöl. Az 1959-es ökológiai viszonyokról azt írta, hogy az éves csapadék 540 milliméter volt, és a térséget erős szél és hideg telek jellemezték. Ezzel szemben tavaly mindössze 340 milliméter csapadék hullott, az idén októberig pedig mindössze 171 milliméter. Erdőtenyészet 500 milliméternél kevesebb csapadék esetén már nem alakul ki, 500-400 milliméter között erdős sztyepp, 400 milliméter alatt sztyepp, 300-200 milliméter között pedig sivatagi növényzet jellemző.

A szakember úgy vélte, hogy az éghajlatváltozás többféle irányt vehet. Bár a meteorológusok és más kutatók adatokkal támasztják alá megállapításaikat, a jövőt nem láthatják előre; a tendenciákból azonban következtethetünk. Várhatóan évről évre emelkedik a hőmérséklet, nő a 40 °C-ot meghaladó csúcsértékek száma, miközben visszaesik a csapadék mennyisége. Az egyik lehetséges kimenet a mediterrán jellegű éghajlat, ehhez azonban csapadékos tavaszra, őszre és enyhe télre lenne szükség. Magyarországon jelenleg sem ősszel, sem tavasszal nincs elegendő csapadék, a tél viszont hideg; a tavaszi és őszi esők hiánya ezért száraz, sivatagi jellegű klíma kialakulását vetíti előre. Némi reményt adhat a népi megfigyelés, amely szerint hét szűk esztendőt hét bő követ, és amelyre korábban az egyetemi oktatásban is hivatkoztak a telepítések időzítésénél. Ha ebben van igazság, a kedvezőtlen folyamat talán nem tart vég nélkül: idővel periodikussá válhat, és a szárazabb éveket kissé csapadékosabb, üdébb időszakok követhetik. Ebben bízva, 2021–2022-től számolva 2028–2029-re talán javulhatnak a körülmények.

TIZENHÁROM PLATÁN

A rendezvény az aradi vértanúk emléknapjára esett, ezért Lukács Zoltán először röviden felidézte, hogy *Batthyány Lajos* özvegye 1850-ben Körmenden tizenhárom platánfát ültetett a vértanúk emlékére. A fákat a kivégzések sorrendjében helyezték el, és mindegyiknél felolvasták az adott vértanú utolsó mondatát. A szokás főúri körökben elterjedt, a fennmaradt adatok szerint ma tíz hasonló, körbe ültetett fasor létezik, és mindegyik hiánytalanul megmaradt napjainkig.

MA MÁR A VÍZHIÁNY A FŐ KORLÁT

A környezet gyorsabban változik, mint ahogy a fajok alkalmazkodni képesek. Ennek egyik legszembetűnőbb jele, hogy a korábban telepített növények – köztük a fák is – visszaszáradnak, fejlődésük és növekedésük lelassul vagy megáll. A víz-

ellátás alapvetően meghatározza a növények fennmaradását és méretét, míg a hőmérséklet korlátozza az egyes fafajok jelenlétét. A magyar faiskolák és a fákkal foglalkozó kertészek korábban elsősorban a télállóságot vizsgálták, a nemesítők pedig főként télállóságra és mésztűrésre szelektáltak; ez a két szempont nagyjából megfelelt a hazai átlagos viszonyoknak. Mára azonban a hő- és szárazságtűrés vált meghatározó igénnyé. A fafajok e tulajdonságai eltérőek: amelyik jól viseli a hőséget, nem feltétlenül tűri a szárazságot, míg egy vízigényes faj akár magas hőmérsékleten is jól fejlődik. Számos fafaj számára ezért nem önmagában a hőség, hanem elsősorban a vízhiány jelent kritikus korlátot.

Barabits Elemér feltette a kérdést, honnan meríthetünk példákat és iránymutatást a fajtaválasztékhoz. Németország jelenleg Magyarország tapasztalataira figyel, mivel hazánkban 300-400 milliméterrel kevesebb csapadék mellett gazdálkodunk. Mi a közép-ázsiai térségekben – például Perzsia, Üzbegisztán, Kirgizisztán és Örményország egyes területei – tanulmányozhatjuk a fajok válaszait, ahol az éves csapadékmennyiség mindössze 200-500 milliméter. Ezeken a helyeken a települési környezetben alkalmazott és a természetben előforduló fafajokat egyaránt érdemes vizsgálni. További tapasztalatok szerezhetők más, hasonló éghajlatú régiókból is, például Közép-Ázsiából, Kína északkeleti részéről, Mongóliából, Észak-Koreából, a Balkánról és az Egyesült Államok déli területeiről.

SZELEKCIÓVAL IS FOGLALKOZNAK

Fafajaink többsége Közép-Európából és a Balkánról származik. Ezek hazai fafajoknak is tekinthetők, mivel származási területük közel fekszik a Kárpát-medencéhez, és természetes migrációs útvonaluk is érinti azt. Közelségük miatt az innen származó fajok – például a virágos kőris, a cserszömörce és a sajmeggy – a legkönnyebben adaptálhatók.

Barabits Elemér arra is rámutatott, hogy Magyarországon a természetes növényzetnek csupán töredéke fordul elő eredeti állapotában. Telepített erdeink többnyire különböző fajokból álló vegyes állományok, ezért kevés az olyan, amely az evolúcióját azon a helyen töltötte volna el és az genetikailag bevéződött volna a szervezetébe. Ilyen eredeti állományok főként a Balaton-felvidék, a Keszthelyi-hegység, a Vértes és az ország északkeleti hegyvidékeinek egyes részein találhatók. Az ott előforduló, figyelemre méltó endemikus fafajok közé tartozik például a sajmeggy, a molyhos tölgy, a csertölgy, valamint több vadgyümölcs- és berkenyefaj. Az ősi genetikai állomány

> Németország jelenleg Magyarországra figyel, mi pedig a közép-ázsiai országokra

azért maradhatott meg ezeken a területeken, mert azokat elsődlegesen nem fatermesztésre, hanem legeltetésre és más célokra használták. Az itteni sziklás talajokon nem lehetett nagy fatömeget adó erdőt nevelni, ezért a tarvágás helyett sarjaztatásos erdőművelést alkalmaztak. A fák így évezredeken át alkalmazkodtak a helyi ökológiai viszonyokhoz, ezt genetikájukban átörökítették, ezáltal képessé váltak a szélsőséges körülmények elviselésére. Az Alsótekeresi Faiskolában e növények szelekciójával is foglalkoznak. *(Barabits Elemér az e téren szerzett tapasztalatokat összefoglalva konkrét fajtaajánlatot is megosztott a rendezvényen, erről szól cikkünk a 46–48. oldalon – a szerk.)*

1. Lukács Zoltán (balra) és Barabits Elemér egyaránt hangsúlyozták, hogy az időjárás változása mennyire komoly kihívás elé állítja a fákat
2. Őszi szezonnyitó az Alsótekeresi Faiskolában

ÖNTÖZÉS NÉLKÜL KOCKÁZATOS

A faiskolás szakember hangsúlyozta, hogy a körülmények súlyosbodásával szűkül a telepíthető fafajok köre. Míg Nyugat-Európában még a teljes, Magyarországon már csak korlátozott szortiment választható, Teheránban pedig például legfeljebb négy-öt fajt telepítenek. Azokra a fafajokra kell összpontosítani, amelyek elviselik a hazai körülményeket, még akkor is, ha esetleg nem tartoznak a kedvenceink közé.

A világviszonylatban előforduló fafajok közül kevés életképes öntözés nélkül. Közéjük tartozik a pusztai szil, a mezei szil és a keskenylevelű kőris szíriai változata. Az öntözhető területeken fontos szerepet kap a platán, valamint a fehér és a fekete nyár. Kedvezőbb körülmények és több csapadék esetén bővül a választék: szóba jöhetnek például az amerikai és más kőrisfajok, továbbá olyan ázsiai és amerikai fajok, mint a *Sophora,* a *Koelreuteria* vagy a *Gleditsia.*

Rámutatott, hogy Magyarországon a településeknek már a telepítés előtt gondoskodniuk kell az öntözésről, e nélkül ugyanis nem várható siker. A melegebb belvárosi területeken a fákhoz vezetett állandó csepegtető öntözőrendszer kiépítésére lesz szükség. A fajtaösszetétellel kapcsolatban hozzátette, hogy az Alsótekeresi Faiskola nemesítéssel járó termékfejlesztést végez. Céljuk a változó éghajlathoz jobban alkalmazkodó fajták kiválasztása, hogy vásárlóik eredményesen telepíthessenek, és a siker közössé váljon.

Merényi Alexandra